

DIVAN ŞİİRİNDE NEVRUZ

Yard. Doç. Dr. Kadir GÜLER**

ÖZET

Milletleri millet yapan unsurların başında dil ve din gelmektedir. Bunların dışında örfler ve gelenekler millet kaynaşmasının temel taşları olarak kabul edilmektedir.

Milletler, sevinçlerini ve hüzünlerini bir arada paylaşacakları günleri tarih boyunca inançlarına ve törelerine bağlı olarak kullanmışlardır.

Nevruz, Türk milleti arasında asırlardır kullanılan gelenek ve töre bayramlarının Hidrellez ile birlikte en önemli kültür kodudur.

Nevruz, Kadı Burhanettin'den Bakî'ye, Şeyhî'den Nedim'e kadar çok sayıda şâirimiz tarafından işlenmiştir.

GİRİŞ

Dini bayramlarımızın haricinde milletimizin ortak sevinç günlerinden biri de Nevruz bayramıdır. Nevruz, yeni gün demektir. Türk milletinin yılbaşı olarak kutduğu gün olan Nevruz, yeni gün olarak Divanî Lügati't-Türk'de geçmektedir.²

bu yazı, 21 Mart 1998 tarihinde DPU Fen-Edebiyat Fakültesi tarafından düzenlenen "Nevruz Paneli"ne sunularak sunulmuştur.

Dumlupınar Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

-ender Pala, Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, Ank. 1990, s.389

Divanî Lügati't-Türk, C. I. s.347

Türk milletinin adım attığı her merkezde Nevruz'a ait bir ize rastlanmas günün eski bir kültür kodu olarak kabul edildiğini ve en eski Türk bayramları biri olarak da kutlandığını ortaya koymaktadır.

Bahar mevsiminin gelmesi, tabiatın değişmesi ve kainatın bu değişime uysa, yazılı metinlerimizin ana konularından biri olmuştur. KAŞGARLI MAHML, baharın gelişinin şöyle ifade edildiğini kaydetmektedir:

Yarattı yağıl çeş
Savırdı ürüng kaş
Tizi ldi karakuş
Tün kün üze yürkenür

"Ulu Tann yeşillikte perüze(Firuze) gibi olan göğü yarattı ve üzerine \e gibi yıldızlar saçtı-yeşim,beyaz bir taşır ki ondan yüzük kaşı yapılır-Mizan \ ı dizikti- bu yıldızın adına Türkler karakuş derler- gece ile gündüz birbiri üze örtülüyor."

Nevruz, onbirinci asırdan itibaren yazılmış olan edebî eserlerin çoğunda : , redilmekte, halk şiirinde ise sıkça işlenen bir konu olarak dikkati çekmektedir.⁴

Onüçüncü asırdan sonra gelişen divân şiirinde de baharın gelişi çok dei ifadelerle anlatılmaktadır.

Nevruzun gelmesi divân şiirinde bayram gibi karşılanmaktadır. Kaside ve zel nazım şeklinde yazılan ve Nevruzîye denilen şiirler dönemin sadrazamlarına : padişahlarna tekdin edilmiş ve karşılığında da caizeler alınmıştır.

Divân şiirimizde ilk defa Nevruz'u bayram olarak zikreden ondördüncü Sr sırda ŞEYHOGLU'dur. Şeyhoğlu, Kenzü'l-Küberâ adlı eserinde Nevruz gündür lerini bayram, gecelerini ise kadir ve berât gecesi olarak kabul etmektedir.⁵

Aşk u rindâne gelgil kim bu meclis rindinün
Günleri Nevruz-ı ıyddur dünleri Kadr u Berât

Aynı asırda yaşayan KADI BURHANEDDİN, dünyâya Nevruzun geldiği dolayısıyla herkesin Nevruza katılması gerektiğini ifade etmektedir:

Nevruzdur cihan yine nevrüze başlagıl
Dîv ü perfyi terk kıl imrûza başlagıl⁶

Zî-nevrûzî durur şâhâ visâlün bize nevrûzî
Karı siz iy nigârinler gönün Türk-i nev-âmûzî

⁴ Aynı eser. C.1, s.330-331

⁵ Kadir Güler, "Edebiyatımızda Nevruz", DPU Nevruz Pnce 21 Mart 1997 Bildirileri. Kkt. 1997, s. 2-5

Mülgan Cumbur, "Klasik Edebiyatımızda Nevruz", Türk Kültüründe Nevruz. Uluslararası B. Şöleri Bilgileri. Haz. Sadık Tural, Ank. 1995 s.50
a.m., s.51

Cihanda yine Nevruz oldu bugün
Ne kim maksûd ise rûz oldu bu gün

Onbeşinci asırda Germiyan coğrafyasının yetiştirdiği büyük şairlerden ^EYHİ, Germiyan Beyi Yakup Bey için yazdığı kasidesinde bahar ve Nevruz gün-ni mutluluk günleri olarak görmektedir.

Nevruz uğurlu ve mübarek bir gündür. Nevruz zamanları bayram olarak ka-edilmektedir. Bayramlar gönüllere mutluluk veren ve cömertliklerin sergilendiği-ilerdir. Nevruz, bu sevince iştirak etmekte, nimetlerini tabiatta sergilenmekte ve resine dökmektedir;

Pîrûzdur bu rûz u hümayûndurur bu dem
Kim hem-dem oldu hyd ile Nevruz-ı muhterem

Asâr-ı rahmet okudu Nevruz-ı dil-firûz
İsâr-ı nî'met eyledi çün hyd-ı pür-nî'âm

Nevruz, dünyayı neşelendirmekte, gül bahçelerini güzel kokularla donatmakta-, -münevver kılmakta, nurlandırmaktadır⁷:

Zihî Nevruz-ı şâmî kim yine şâd etdi devrâm
Mu'attar eyledi bağı münevver kaldı bûstam

Eydür murâd hyd ile nevrûzdan bu kim
Bir şâh-ı nîk-baht ile hyd ede dembedem⁸

Mes'ûd nice kim ola her hyd-ı baht ile
Pîrûz nice kim gele Nevruz pür-haşem⁹

Onbeşinci asrın şuarâsından AHMED PAŞA gerek ilmi, gerek şiir ve gerek r:ie zekâ ve zârefet bakımından kendini herkese kabul ettirmiş bir şahsiyettir. Şiirde-;eki akıcılık ve güzellik Fatih tarafından da takdir edilen Ahmed Paşa, Nevruz'un Tiesini şiirlerinde zikretmekten zevk almaktadır.

Ahmed Paşa, Nevruz'un uğurlu bir gün olduğunu belirtmekte ve bu uğurlu ün âşıklar tarafından mûsikî eşliğinde karşılandığını söylemektedir:

Bir mutrib-i hoş-nağme havasındaki uşşak
Nevruz-ı hümayunda ola ana hem-âvâ

Hûn-ı adûdan eyledi tiğün zemini surh
Nevruzda nite ki ider lâle-zâr âb

Nevruz'un geldiğini gören bülbül, gül meclisinde Fatih'in zaferlerini öven -zumeler söylemekte ve du'â etmektedir:¹⁰

⁷ .hi Divânı, Haz. Mustafa İsen- Cemal Kurmaz, Ank. 1990, s.55
⁸ . . s.288
⁹ . . s.56
¹⁰ .,c., s.57

İd-i Nevruz-ı görüp gül defterinden andelîb
Hoş du'â vü medh okur Şâh-ı zafer-yâb üstüne

Ahmed Paşa, teşbih ve mecazlardan faydalanarak yanakları Nevruz bayramına, saçları da uzun kış gecelerine benzetmiştir.¹²

Ey mûneccim ruh u zülfin göricek dilberimün
İyd-i nevrûza bulaşmış şeb-i yeldâ göresin

J]

Ahmed Paşa, Nevruz'u kadir gecesiyle birarada şu mısralarla zikretmektedir

Dün gece mihmânım ol mâh-ı cihân-efrûz idi
Nûr-ı hüsninden dünüm Kadr u günüm Nevruz idi

Gerçi söz bağında çok Nevruz olur güller bite
Bir gülîstandan nişan vimeğe bir kaç gül yeter¹³

Ahmet Paşa'ya göre cihan bahçeleri Nevruz'un gelmesiyle süslenmeye başlar. Nevruz'la bayramın bir araya gelmesi, yarın yanağının parlaklığıyla meydan açan rengi arasında ilişki kuran şair, bu olaylardan mutluluk duymaktadır:

Tâbiş-i mey ki rûh-i yâr-ı dil-efrûza gele
Benzer ol id-i safâ -bahçe ki nevrûza gele¹⁴

Hüsn nevrûzunda uğşâkı muhayyer eyleyen
Rast ol serv-i dil-cûmun gül-i handânadır

Nice kim Nevruz ile zînet bula bağ-ı cihan
Eylesün fer-i ruhun eyvânını huld-i berin¹⁵

Yine onbeşinci asrın usta şairlerinden NECATİ BEY, bayramla Nevruz'u süslenmiş güzellere benzetmektedir. Bahar mevsiminde sefere çıkıyordu; âşk sevgilinin yanağının devrinde bu cihetle ölmeyi(sefere çıkmayı) diler. Nevruz'da, güneşin üstünde bulut olmaz; sabâ yeli sevgilinin yanağındaki kara saçı gidermelidir¹⁶:

Güzeller gibi bayram ile Nevruz
Bezenmiş birbirinden yeğrek olmuş

Onaltıncı asır divân şiirinin zirveye ulaştığı bir dönemdir. Fuzûlî ve Baki gibi Türk edebiyatının iki büyük şairinin yetiştiği bu yüzyıl, Nevruz'un çeşitli törenlerle kutlandığı ve şiirlerde işlendiği bir devir olmuştur.

Asrın geri planda kalmış şairlerinin kalemlerinde de Nevruz baharın başlangıcı olarak işlenmektedir. Bu şairlerden RUMELİLİ ZÂİFİ, Nevruz günlerinin

A. Nihad Tarkan, Ahmed Paşa Divanı, İstanbul 1966, s.46

¹² Cansbur, a.g.m., s. 45

¹³ Tarkan, a.g.s. s.298

¹⁴

Tarkan, a.g.s., s. 310

¹⁵ a.s., s.74

¹⁶ Mehmet Çaruoğlu, Necati Bey Divanının Tahlili, İstanbul 1971, s. 145

gelmesiyle bulutların Hızır gibi âb-ı hayat döktüğünü, ağaçların gönül alan birer taze fidan gibi bezendiğini, gül bahçesinin baştan başa lâlelerle süslendiğini anlatmakta ve gül bahçesinin bu haliyle sevgiliye benzediğini ifade etmektedir.¹⁷

Rûz-ı Nevruz irdi âlem hoş bahar olmuş durur
Her ağaç bir nahl-ı dil-keş yadigâr olmuş durur
Sahn-ı gülşenün ser-â-ser lâle-zâr olmuş durur
Bağa gel kim gülsitân nakş-ı nigâr olmuş durur

Za'îfî'ye göre nevrulun ve baharın gelmesi gül bahçesindeki şarap müptelâlarına fırsat vermektedir. Bu demlerde sâkı, dolu kadehleri sunmakta ve bu suretle sohbetler koyulmakta ve kızışmaktadır.¹⁸

Nevruz bahar irdi gülstanda müdâmi
El virdi çü fırsat

Sâkı getir ayağı ele sun tolu camı
Tâ germ ola sohbet

*Nevruz, çemen alanı, su kenarı bir gül bahçesinde olmuşken , bir taze güle bûlbûl ne sözler söyler. Bu tenhalıkta vuslat, ne hoştur.¹⁹

Nevruz ola vü sahn-ı çemen ola leb-i âb
Bir gülsen içinde
Bir taze güle bûlbûl ide nice kalâmı
Tenhâ zihî vuslat

Aynı asrın melâmet neşesini şiirlerine yansıtan , dervişane bir ruha sahip, mütevâzi, kadere teslim olmuş, rindçe bir yaşayışı olan ve pervasızlığı ön planda tutan şiirlerinden USÛLİ,²⁰ Nevruzu baharın başlangıcı olarak ele aldığı bahâriyyesinde tabiattaki değişiklikleri anlatmaktadır. Baharın gelmesi cihâna taze can vermektedir. Uryân olan tabiat ve ağaçlar şâh-ı Nevruz sayesinde, onun yol göstermesiyle yeşil yapraklı elbiseler giymektedirler.

Şâh-ı nevruzu yeşil yapraklı hil'at giydirip
Her şecer uryân iken buldu şî'ar ile dîsâr²¹

Bayramlar karşılıklı ziyaretlerin yapıldığı günlerdir. Tokalaşmak ve el öpmek gibi bayramlara mahsus özellikler Nevruzla beraber zikredilmektedir:

İyd ile Nevruzdan şâd olduğu halkın bu kim
El veriptir dest-bûsa hazret-i mîr-i kibar²²

İnsanlar, kainat halkı bayram günlerinde ferah bulur. Bahar günlerinin süslenmesi yani bayramı ise Nevruz günleridir:

Kamîl Akarsu, Rumelî Zîrî, Hayatı, San'atı, Eserleri ve Divanından Seçmeler, M. E. B., İst. 1993, s.40

n.e., s.46

n.e., s.47

¹⁶

Mustafâ isen, Ustûfî Divânı, s. 15

n.e., s. 66

¹⁷ n.e., s.67

İyd-i ferahla ferah buldukça halk-ı kâinat
Rûz-ı Nevruz ile zeyn oldukça eyyâm-ı bahar

Bir ayag üzere durup el kaldırıp kaldı du'â
Ber-kadem Nevruz sultanı kudumuna çenar

Ustûlî, Evrensoğullarından Abdî Bey için kaleme aldığı "Bahâriyye'sinde Abdî Bey'in günlerinin ve gündüzlerinin Nevruz, gecelerinin ise kadir ve berât gecelen gibi olmasını istemekte, gece ve gündüzünün şad ve mutlu geçmesi için dua etmektedir.

Her günün Nevruz u ıyd olsun gecen kadr u berât
Devlet ile behcet u şâdide ol keyi ü nehr

Her muradın kim ola gelsin ayağa sâye-veş
Gülbin-i ömrün nihâl-i serv gibi payidar"

"Yaşadığı her coğrafik alandan etkilenmiş Türk toplumu; idrâk gücünün, şuurunun ve ruhundaki ıradî aksiyonun sağladığı verilerde öz ve çevherindeki sihir ve cazibeyi asla kaybetmemiş, bünyesine aldığı her yeni"unsurla eski kültür dinamiklerini ihtisamlı bir senteze ulaştırmayı başarmıştır."

Türk milleti, yılbaşını bahar mevsiminin ilk ayında kutlamaktadır. Bahar mevsiminin girişiyile birlikte, çeşitli uygulamalar görülmektedir."

Onaltıncı asrın Sultanı'ş-Şuarâsı olan BAKÎ, Oniki ayın sultanı olan Nevruz'u, güzellerin sultanını seyrettiği gün olarak zikretmektedir."

Bahâr-ı âlem-i vuslatda cî sultân-ı hûbâm
Temâşâ ettiğim gündür bana Nevruz-ı sultanî

Güvercin, gerçek hayatta olduğu şekliyle divan şiirinde de haberci, ulak olma özelliğinden istifade edilerek çeşitli benzetmelere ömek olmuştur. Bakî, Nevruzun gelmesiyle birlikte rûzgârın her yana haber uçurduğunu şöyle ifade etmektedir" :

Her yana mektûb uçurdu bâd-ı nevrûzî yine
Berg-i nesrini kebûter gibi perrân eyledi

Sevgiliye kavuşma günü ne Nevruza ne de bayrama benzer o ancak kadir gecesine ulaşanların anlayacağı bir gündür.

Ne îde benzedi rûz-i visalın dil ne nevrûze
Şeb-i Kadr'e irişenler irer ol rûz-i firuze

a.c., s. 69

a.c., s. 69

a.c., s. 69

²⁰ Pakize Aytar, "Nevruz Üzerine Bir Sohbet". Türk Kültüründe Nevruz, Uluslararası Bilgi Şölen: Bilgileri, Haz. Sadık Tural, Ank. 1995 s. 11 I

²¹ Abdülhaluk Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, Ank. 1996, s. 24

²² Cınbar, a.g.m.. s.38

* Sabahattin Küçük, Bakî Divanı. Ank. 19, s. 22

Bakî, Nevruz'u bir aynaya benzetir ve ilkbaharın seher vaktindeki güzelliğinin bu aynadan aksettildiğini söyler. Bahar mevsimi gelince çiçekler belirmeye başlar , çünkü Nevruz nazlanarak bu aleme ayak basmaktadır.³⁴

Bakî'ye göre Nevruzun gelmesi, güneşin doğusuyla birlikte kainatın ufuklarının güzel kokulara bürünmesini sağlamaktadır³⁵;

Mu'attâr kıldı âfâka nesîm-i bâd-ı nevrûz
Fürûzân okı hûşdün çerâğ-ı 'âlem-efrûz
Ziyâ-bahş olsun âfâka cemâl-i âlem-efrûz
Fürûzân eyledükçe tal'at-i nev-rûz dünyâyı"

Bahar gelince bülbül gül için feryade başlar.Nevrûzun gelmesiyle beraber Bakî'nin gönlüde, bülbüller gibi, sevgilisinin güzelliğinin vasfınnı övmeye başlamaktadır³⁶;

Vasf-ı hüsninde ser-agâz itdi dil nev-rûzda
Bülbü-i şûrdenüfî itdikleri gulgul gibi

Bakî, nevrurun tabiatı diriltmesiyle Mesih'i hatırlatmakta ve baharın gelişle birlikte tabiatın yokluk uykusundan uyandığını söyler.³⁷

Ruh-bahş okdu Mesihâ-sıfat enîs-i bahar
Açdılar didelerin hâb-ı ademden ezhâr

Dirîl bayramların dışında kutladığımız kutsal günlerimizden ve gecelerimizden olan Berât ve Kadir geceleri, Nevruzla birlikte anılmakta ve hükümdarın ikbalinin Nevruz gibi olmasını dilemektedir.³⁸

Kadr ü şerefde her gicesi Leyletü'l-berât
Eyyâm-ı 'ömr-i devleti nev-rûz u nev-bahâr

Dîvân şâirlerimizin çoğu mûsikî-şinastır. Şiir meclislerinin sohbet konuları arasında mûsikî ile ilgili değerlendirmeler dikkat çekicidir. Böyle meclislerin müdavinlerinden olan Bakî, Nevruz ile mûsikî arasında ilginç benzetmeler yapmaktadır.

Türk müziğinin eski makamlarından olan Neva, Nevruzda gül bahçesinde bülbül eşliğinde söylenen güzel bir gazelin taksim makamı olarak zikr edilmektedir. Nevruz havası, nakış bağlamak, terennüm etmek, edâ(tarz), Neva makamı gibi terimler dönemin özelliklerini ortaya koymaktadır.

Cumhur, a.g.m. s 44

Küçük, a.g.s., s.429

a.t., s.36

³⁴ a.e., s.430

Abdunahman Güzel, 'XIV-XV. Yüzyıl Edebiyatında Nevruz'. Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri . Haz. Sadık Tural, Ank. 1995, s.100

Küçük, a.g.e.. s.39

Nakşlar bağladı nev-rûz hevâsında çemen
Eylesün hûb edalarla terennüm bülbül¹⁶

Başladı gül-şende mürğ-i hoş-nevâ nev-rûzdan
Şâh-ı gül bezminde taklîm itdi bir garâ gazel¹⁷

Ser-âgaz itdi nev-rûz-i Acemden bülbül-i şeydâ
Kılıp bir savt peyda feth-i Azerbaycan üzre¹⁸

Bakî, Nevruz'u sultana, bağın yeşillenmesini divânın toplanmasına, çimeri zümrüd tahta, güneşi altın taca ve devrin padişahı III. Mehmed'in adaletini de Nevruz'un adaletine benzetmekte ve cihânın adaletle süslendiğini ifade etmektedir:

Dî vâñ ider vakt-i seher Nevruz-ı sultanî meğher
Devrân uruktan gösterir taht-ı zümrüd tâc-ı zer

Han Muhammed şeh-i âdil ki zamân-ı adli
İd-i Nevruz gibi kıldı cihânı tezyin

Onaltıncı asrın usta şairlerinden HAYÂLİ, nevrûzu yılbaşı olarak değerlendirmektedir. Nevruz-ı sultan, Sultan Melikşâh'ın Türk milletine armağan ettiği takvimin adıdır. Ayrıca Nevruz-ı Acem tabiri Türk müziğinin eski mürekkep makamlarından biri olarak zikredilmektedir:

Okusun savtı Nevruz-ı Acem nakş-ı Safâhân'da
Keremden Ahmed'e billahi dervişane aşk eyle¹⁹

"Nevruz, ilkbaharın birinci ve altıncı günü olmak üzere iki çeşittir, ilki Nevruz-ı âmmе, ikincisi Nevruz-ı hassadır. Bu günde zevk ve eğlence ve işret olduğu görülür. Nevruzda geceyle gündüzün eşit oluşu da çeşitli şekillerde ifade edilir:

Nevruz-ı hüsne ereî hatt-ı müşg-bâr
Okdu beraber ey perî geceyle gündüzüm²⁰

Hayâli, gece ve gündüzün beraber olduğu Nevruz günlerinin, mutluluk günleri olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

Sancak u tuğun eder rûz-ı sa'îdin Nevruz
Her ne vaktin ki beraber ola bu leyi ü nehâr

Nevruz, güller şahına kazasker olmuştur. Gece ve gündüz birlikte gelerek Nevruz-ı şerîfin huzurunda el bağladılar:

Kâzî asker oldu gül şahına Nevruz-ı şerîf
Gece gündüz geldiler ana beraber durdular²¹

¹⁶ a.e., s. 283

¹⁷ a.e., 291

¹⁸ a.e., s. 359

¹⁹ Cemal Kurnaz, Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili, İst. 1996, s.491

²⁰ a.e., s.194

²¹ a.e. s.491

Geceyle gündüzün bir olması, kendinden geçmek, kendini kaybedecek kadar üzülmek, geceyi gündüzü kanştırmak anlamlarında da kullanılmıştır.

Sevdiği güzeli nevrusta dışında gören ZATİ, kendine yüz verilmemesini ve bundan dolayı üzüntüsünü şöyle ifade etmektedir:

Nevruz irüb ağıyar ile seyr eyledi dilber
Gicemle günüm okı benüm yine beraber "

Asrın önemli şâirlerinden FIGANİ, nevrusun gelmesiyle gülbahçelerinin cennet bahçelerine berzediğini, ipek ataslardan çadırların kurulduğunu söylemektedir:⁴³

Kurdu sahn-ı çemene hayme-i dîbâ Nevruz
Lâleden aldı ele câm-ı musaffâ Nevruz
Bezm-i gülşende idüp kâmet-i ra'nâsını arz
Geydi cânâne-sıfat câme-i hadra Nevruz

Türk edebiyatının zirve şâirlerinden FUZÜLÎ, Nevruzun bütün memleketlere adaletiyle mutluluk dağıttığını belirtmektedir:

Felek -mertebe kutb-i hûşîd-siret
Ki Nevruz-i adliyledür mülk hurrem⁴⁴

Fuzûlî, gönlün açılmasıyla gülün açılması arasında "Nevruz günleri sebebiyle benzerlikler kurmakta ve bu günleri kavuşma günleri, dolayısıyla mutluluk günleri olarak kabul etmektedir:

Her gün açar gönlümü zevk-i visâlün yenleden
Gerçi güller açmağa her yılda bir Nevruz olur⁴⁵

Fuzûlî, Şâh-ı Evliyâ'ya olan bağlılığını nevrusta birlikte anan şâirlerimizden-
dir. Nevruz, uğurlu ve masut günler olarak anlatılmakta ve Şâh-ı evliya günlerinin
Nevruz gibi bahtiyar olmasını istemektedir:

Her yerde tâ Nevruz ola gül bu-sitân efrûz ola
Nevruz tek fûrûz ola eyyâm-ı Şâh-ı evliya⁴⁶

Fuzûlî, Kanûnî'nin Bağdat seferinden sonra bu fethi Nevruz günleri gibi
mutlu günler olarak kabul etmektedir. Bu fetihten sonra Bağdat'ın her günü bahar
mevsimine benzer görülmektedir:

Serîr-i hükm-i burc-i evliya sende bulur zîver
Safâdan her günü Nevruz vü her fâş bahar olsun⁴⁷

⁴³ A. Nihat Tarten, *Zatî Dîvanı*, İz. 1969 s. 273

Abdulkadir Karahan, *Figânî ve Divânçesi*, İz. 1966, s.67

⁴⁴ Fuzûlî Dîvanı, Haz.Kenan Akyüz v.d., Ank. 1990, s.90

⁴⁵ a.c., s.223

⁴⁶ ..
a.c., s.32

Çemende âhına hükm-i eyâlet-i Nevruz
 Misâl-i hükme nisâr eyleme şükûfe-direm⁴⁷
 Niğün kim zât-i pâkûn mazhâr-ı t'eyz-i adâletdür
 Bu mülkûn her günin Nevruz u her fâsın bahar eyler⁴⁸

Çeşitli coğrafi alanlarda değişik şekillerle bu güne kadar gelen Nevruz, unutulmaya yüz tutan kültür değerlerimizden biridir.⁴⁹

Onaltıncı asrın rind ve mütefekkir şâiri BAĞDATLI RUHÎ, yazdığı bir mersiyesinde nevruzu matem günü olarak görmekte ve halkın sevincine iştirak etmemektedir:

İndi Nevruz halk hurremdir
 Bana mevrüz rûz-i matemdir
 Geçdi Nevruzda ciğer-küşem
 Bu ne Nevruzdur ne âlemdir

Bağdatlı Rûhî'ye göre bahar safa eyleyecek zamandır. Bu demler, gül ve kadeh devridir. Aleme rezil olmamak için dikkat edilmelidir.

Edebiyatımızda Terkib-i Bend'yle anılan B. Ruhî, Nevruz'u anlattığı bir müseddesini şu şekilde bitirir:

N'ola Ruhî gibi alub ele câm-ı sahtâ
 Kûh u sahrayı tolağsam yürüsem subh u mesâ
 Bir ben olduğum için neyleyin ey mehlîkâ
 Gör nedir evvel sözünden inşûr câne safa
 Köhne 'âlem yenilendi yine Nevruz oldu
 Gül gibi sağâr-ı mey encümen efrûz oldu

Onaltıncı asrın usta şâirlerinden biri olan NEV'Î, aynı zamanda devrinin önemli müderrislerindendir. Nev'î, 21 Mart'ta güneşin Koç (Hamel) burcuna girdiğini ve bahar günlerinin geldiğini belirtmekte, baharın kutlanması için halkı gül bahçesine eğlenmeye çağırmaktadır:

Nev'î, Nevruzun yumuşak mizacından dolayı dünyanın havasının yumuşamaya başladığını ifade etmektedir

Kudûm-i nevbahâr lutfi kıldı mu'tedil dehrî
 Meğr itdi takaddüm sâat-i Nevruz-i sultânî

47

B.C., s.

B.C., s.64

48

B.C., s.79

49

Mustafa Turan, "Tarihi Kaynaklar Işığında Nevruz'un Menşei Meselesi", Millî Folklor, Sayı 38, Bahar-1998, s.102

⁴⁸ RAM Divanı. İst. 1287. s 71

Hergiz tefâvüt itmedi Nevruz u zemherir
Seyfu şitânun okdı gibi i'tibârı bir

Nevruz günlerinin gelmesine sevinmeyenler olduğunu söyleyen Nev'î, rûzgârın baharın gelmesine kızdığını, sert ve soğuk davranışlarıyla Nevruz'a hürmet göstermediğini yazmaktadır:

Nevruz kim bu bezm içine yılda bir gelir
Hümezsüz itdi anı da bu köhne rûzgâr

Unutdı pîr olup gerdun zamân-ı berf ü bârânı
Tecâvüz etdi adl-i köhneden Nevruz Sultânı

Nevruz'un gelmesiyle âlem neçelenmiştir. Bu günler çemen bağındaki bademleri çiçek açacak kadar sevindirmiştir:

Nevruz irişip hurrem olup âlem açıldı
Yüzi gözi güldi çemen ü badem açıldı

Bayramlarda el öpmeye gelenlere akça verilmektedir. Nevruz'da yağan kar, feleğin akça saçması olarak ifade edilmektedir:

Nevruza karşı sacdı felek berf-i bî-şumâr
Lâyıkdur akça saçmağa hakka ki nev-bahâr

Turş-ı câme-i hûbî olup hat-ı sebzün
Geyüirdi sana güzellik kabâ-yı nevrûzî

Nev'îye göre güzârın sıkıntısı ve sevinci Nevruz'un elindedir. Goncalar açılıp açılmamak hususunda kararsızdırlar:

Şeh-i Nevruz elinden kabz u bastı şimdi güzârın
Temaşa kıl çemende gönce ile verd-i handan

Onyedinci asra damgasını vurmuş olan Padişah IV. İYİURAD, gönlüne seslenmektedir. Nevruz'un gelmesiyle gül devrinin başladığını, bu demin insana can bağışladığını dolayısıyla uğurlu bir zaman olduğunu ifade etmektedir:

Ey gönül gül devridür vakt-i nev-i Nevruzdur
Cân bağışlar âdeme bu dem dem-i firûzdur

Bu zamanda kimse şehrin vaizinin nasihatlarını dinlememektedir. Sala sesleri insanları bu mübarek günde yemeye içmeye çağırmaktadır:

Vâ'iz-i şehrûn kimesne pendini gûş eylemez
İyş u nûşa es-selâdur bir mübarek rûzdur

Onyedinci asırda NEF'î nevrulza ilgili Nevruzîyye'ler yazmıştır. Bu Nevruzîyye'lerinden birinde şöyle seslenmektedir: -

²⁵ Abdulkadir Karahan. Neft Divânından Seçmeler, Ank. 1992, s. 176

Erişdi bahar oldu yine hemdem-i Nevruz
Şâd itse n'ola dilleri câm-ı Cem-i Nevruz

Net'i, Sultan Ahmed'in günlerinin Nevruz gecesinin de Kadir gecesini de Allah'ın Sultan'a şahların baht açıklığının kublasi olacak bir merteye vermesi için du'â etmektedir:

Hakk rûzunu Nevruz u şebîn Kadr ede her sâl
Ol pâyade kim kible-i ikbâl-i şehândır

Şâir, baharın gelişini Nevruz'a arkadaş olarak düşünmekte ve gönülleri Cem'in kadehinin sevindirmesinin kimseye zarar olamayacağını yazmaktadır:

Bu mutlu, uğurlu zaman, ancak yılda bir defa olur. Nevruz âlemi eğer her zaman olmazsa garipsenmez, şaşılma, çünkü Nevruz yılda bir kez gelir

Yılda bir olur bu dem-i ferhunde acib mi
Olmazsa her eyyamda ger âlem-i Nevruz

Nef'i'ye göre Nevruz ağlanacak günler değil, tasanın ve üzüntünün bırakılacağı günlerdir, gül bahçesinde açılan gülleri seyrederek gülüp açılma zamanıdır¹¹:

Durma ey dil böyle ah u zâr ile nevrûzda
Gül açıl seyr-i gül ü gülzâr ile Nevruzda

BAHTI mahlasıyla şiir söyleyen Sultan I. Ahmed, Nevruz'un bu köhne âlemi yenilediğini ve gelişyle cihâna yeniden cân bağladığını ifade etmektedir:¹²

Yenilendi bu köhne âlem irince hemân Nevruz
Cihâna makdemiyle bahş idüpdür taze cân Nevruz

Dünya bahçeleri hep çiçeklerle dolsa bunda şaşacak ne var? Nevruz, bahçelere çeşitli çiçekler armağan etti:

N'ola hep bûstan-ı âlem ezhâr ile pür olsa
Getürdi bağa çok dürlü şükûfe armağan Nevruz

Nevruz gelse, o eski günleri hatırlayarak herkes bahar mevsiminin tadını çıkarsa diyen Bahîdî, düşüncelerini şöyle şiirleştirir:

Nevruz irişse yad edüp ol eski demleri
Her kimse alsâ dadımı bu rûzgârdan

Asrın ulemâ şâirlerinden **ŞEHÜLİSLÂM YAHYA**, Sultan Ahmed'in saltanatının bin yıl devam etmesi, bayram ve Nevruz'un pâdişâhın ayağına yüz sürmesi gerektiğini şöyle ifade etmektedir:

¹¹ A.e., s.196

¹² Büyük Türk Klasikleri, C.5, s.67

Rıcam okdur ki bin yıl pâyine yüz sürsün ey Yahya
Biri birinin ardınca cihânun ıyd u nevrûzı

Güneş, divana çıkıp bağdakilere kerem etmelidir, çünkü Nevruz vaktidir.

Şâh-ı eyvanı hamel teşrîp idüp dîvânını
Ehl-i bağa eylesün cüd u sehâ nevrûzdur

Şeyhülislam Yahya, Nevruz'un gelmesiyle sabâ rüzgârının goncaların kalbini ferahlatıldığını, yani goncaların gül olup açıldığını yazmaktadır.⁵⁵

Goncenün açsun yine kalbin sabâ nevrûzdur
Bülbül-i zâr eylesün bir hoş neva nevrûzdur

Gönce tûlun açmadı Yahya bezârın nağmesi
Bi-haberdür dahi ol uşşâkdan nevrûzdan⁵⁶

Mihribanlık gördü hırşîd-i cihân-efrûzdan
Germ olup bülbül nevaya başladı nevrûzdan

Yahya Efendi, Nevruz günlerinin gelmesine rağmen güneşin görünmemesini yani kışın hâlâ tesirini sürdürmesini şöyle zikretmektedir:

Nevruz u nevbahârın iğen hükmi olmadı
Göstermez oku kendüyi hûşîd-i tâb-dâr

Ş. Yahya, Nevruz'da geceyle gündüzün eşitliğini, ayrılık gecesiyle kavuşma gününün kendisi için eşitliğine benzettmektedir.

Yahya'ya şeb-i hecrile birtüz-i visalın
Bir hâlete imiş ki anun her günü Nevruz

Nevruz'u bayramla bir gören Yahya Efendi, IV. Murad'a seslenirken Onu dünyayı aydınlatan güneşin parlaklığına, keremini ve cömertliğini de denize benzetmektedir:

Tal'atündür hüsrevâ mîhr-i cihân-efrûzumuz
Kadr-i bahrundur cihanda ıydumuz nevrûzumuz⁵⁷

Onyedinci asrın âlim ve şâiz şâirlerinden olan GANİZÂDE NÂDİRİ, Nevruz'un gelmesiyle cihanın İrem Bağı olduğunu ifade etmektedir. Arifler için gam gidermenin yolu gül bahçesinde saz ve söz ile eğlenmektir:

Ârâyiş-i nevrûzla oldı cihan bağı İrem
Gülşende saz u söz ile arifler itsün def-i gam⁵⁸

Şeyhülislam Yahya Divanı, Ank. 1990, s. 111

⁵⁵ a.e., s.277

Cinbur, a.g.m., s.48

Numan Kılınç, Ganî-zâde Nâdirî ve Divânından Seçmeler, Ank. 1989, s.218

Asrın şuarısından NÂİLÎ, Ahmet Paşa için yazdığı methiyesinde Nevruz'u cömertliği bakımından ele almaktadır:

Rûz-i Nevruz-i kerem fasl-ı bahâr-ı hurrem
Zîb-i eyvân-ı hamel mîhr-i mahal sadr-i ecel

Nâilî, Nevruzîyye'sinde Nevruz'un gelmesiyle sâkinin mecliste mey sunmaya başlamasını, dostların toplanmaya başladığını belirtmektedir. Bûlbüllerin ses meşk edenlerden daha tiz çıkmaktadır:

Tizdir feryadı meşk-i nâleden bûlbüllerin
Eylesün mutribler âheng-i neva nevruzdur⁶⁰

Nâilî'ye göre Nevruz çimen ülkesinin şahıdır. Sabâ rûzgân ise goncanın etrafında pervane gibi dönmektedir:

Şâh-ı nevruzdan oldı yine mülk-i çemene
Gönce tûmânının isâline pervane sabâ⁶¹

Şâire göre, güneş Koç burcunun tahtına oturunca rindlerin içki beratları hep yenilenmektedir. Nevruz mevsiminin, ilkbaharın sevinciyle bayram ayının muthuluğu insanın ruhuna şaşılabilecek derecede, iki kat neşe ve coşkunluk veriyor.⁶²

Cûlus edince hamel tahtgâhına hurşid
Berât-ı işreti rindânın oldu hep tecdid

Mezâk-ı ruha aceb neşve-i dî-bâlâdur
Neşât-ı mevsim-i Nevruz u şâdi-i meh-i îyd

NEŞÂTÎ, baharın gelmesiyle Nevruz rûzgârının çiçeklerin açmasına yardım ettiğini söylemekte ve bûlbülün baharın açılmasına da yardımcı olacağını ummaktadır:

Bahar ineli yine ezhâr açdı bâd-ı nevruzı
Aceb mi ger açılsa bûlbülün de baht-ı firdzı⁶³

Neşâtî, Nevruz'un bir anının alemin bin zevkine değecek kadar kıymetli olduğunu zikretmektedir:

Olsa n'ola yârân-ı safâ hurrem-i Nevruz
Bin âlem-i pûr-zevke değer bir dem-i Nevruz⁶⁴

MEZÂKÎ, nevruzîyyesinde, Nevruz'un gelmesiyle cihanın gül bahçesine döndüğünü müjdelemektedir. Bu gül mevsiminde goncalar sarık kenarlarında beş üzerlerinde yer almaktadırlar.⁶⁵

Haluk İpekten, Nâilî Divânı, Ank. 1990, s. 19

60

a.e., s.77

a.e., s.83

61 Haluk İpekten, Nâilî, Ank. 1986, s.82

Mahmut Kaplan, Neşâtî Divânı, İzn. 1996, s. 126

a.e., s.49

Müjde kim bezm-i cihan gülzâr olur nevrûzda
Sagar-ı mey gül-i bî-hâr olur nevrûzda

Fasl-ı güldür sünbül-i bağ-ı cinâm n'eylerûz
Goncalar zîb-i ser-i destâr olur nevrûzda

Yüzyılın sonlarında yaşadığını tahmin ettiğimiz ÇELEBİZÂDE EFENDİ, Nevruz'un gelmesinden dolayı Allah'a yüzlerce şükür etmektedir:⁶⁶

Gel yine sultân-ı felek-efser-i Nevruz
Sad şükr be-mevlâ

Cünd-i de sındırdı bahar asker-i Nevruz
Mahv okı ser-â-pâ

Divân şirinde Nevruz konusunu en fazla işleyen şâirlerden biri onsekizinci asırda yaşamış olan NAZİM YÂHYÂ'dır. Nazım'e göre Nevruz zamani baştan beşe âşıklanın nağmeleri duyulmaktadır:

Âşıkane nağmelerle dem-be-dem nevrûzda
Hep nevadır kavli uşşâk-ı Acem nevrûzda

Baharın güzel kokusu bülbülün aklını başından almakta, sabah vakti esen ılık ve serin rüzgâr gülleri açmaktadır:

Bülbülü itdi dimağ-ı âşufla bîy-i nevbahâr
Gülleri açdı nesim-i subh-dem nevrûzda

Nevruz, âlemi şereflendirmektedir. Bu dem bayram olarak kutlanmakta ve dünya bu bayrama iştirak etmektedir. Elde fırsat varken bu vakitler telef edilmemelidir

Yar ile olsun iştetin var iken elde fırsatın
Evkâtını itme telef hem hyd ü hem nevrûzdur

Nevruz ve bayramı birbirinden ayırmayan N. Yahya, duygularını şu mısralarla ifade etmektedir:⁶⁷

Meclis-i gülzâr-ı âlemde hem-âgûş oldular
Âşık u ma'sûka döndü gûya Nevruz u iyd

Onsekizinci asrın usta şâirlerinden NEDİM, Nevruz güneşinin parlaklığını, mübalağalı bir ifadeyle övdüğü padişahın köşkünün duvarındaki parlak aynadan daha güçsüz görmektedir:⁶⁸

Ahmet Mermer. *Mezâkî Divânı*, Ank. 1991, s.511

⁶⁶ Muvaffak Elatun, *Türk Edebiyatında Müstecâd*, Yüksek Lisans Tezi, Kurkukle Üniv. Sosyal Bil. Ens., Kurkukle 1997, s.300

⁶⁷ a.e., s.353

Şevket Kutkan. *Nedim Divânından Seçmeler*, Menin 1992, s.31

Mihr-i nevrûzun yüzü yokdur mukabil olmağa
Kasrı dîvârındaki âyine-i rahşânına

Nedim, "Erişdi nevbahar eyyamı açıldı gül ü gülşen" mısralarıyla geldiğini haber verdiği bahar günlerini, İbrahim Paşa için yazdığı kasidesinde mübarek ve uğurlu zamanlar olarak kabul etmektedir.

Hoşa mübâre-i mes'ûd rûz-i feruh-dem
Zihî gûşâde vü dil-keş zamâne-i hurrem

Nedim'e göre bu günün sabahında yüzlerce safa gizlenmiştir ve akşamında binlerce ferah saklıdır. Şâir, Nevruz'un bir demine Cem'in tüm saltanat süresini ve yüz Baykara zamanını feda etmektedir.

Güneşin Koç burcuna girmesi ve Selçuklu Sultanı Melikşâh zamanında vezir; Nizamü'l-Mülk'ün gayretleriyle kullanılmaya başlanan Takvim-i Sultanî veya diğer adıyla Takvim-i Celâli, Nedim'in Nevruzîye'sinde şu mısralarla ifade edilmektedir;

Bir rûz odur ki sabahında sad sata muzmer
Bir rûz odur ki mesâsında bin ferah müdgam

Vezîr-i devr-i zaman kim hameldeki hûrşîd
Celal ü câhuna nisbetle bir emîn-i ganem

Nizâm-ı mülk degül bak hele Melikşâh'un
Derinde oku mî peyda bu rütbe hayl u haşem

FITNAT HANIM, Nevruz'un gelmesiyle gül bahçesinde bahar mevsimini yaşamaya başlamasını Allah'ın kudret sıfatının görünmesi olarak zikretmektedir;

Dem-i Nevruz irişdi gülşene fâs-ı bahar oldu
Yine âsâr-ı feyz-i kudret-i Hak aşîkâr oldu

SÜNÛLZÂDE VEHBÎ, Nevruz'u gülbahçesinde tahta çıkan bir sultan olarak ifade etmekte, gülün renk ve kokusunun kaynağını Nevruz'un bereketine bağlamaktadır.

Şeh-i Nevruz çıkıdı tahta sahn-ı gülşitân üzre
Kuruldu nahl-gülden şâyebânlar bülbülân üzre

Feyz-i Nevruz ile bulmuş reng u buy-ı yâr gül
Vaktidir arz eylesün bülbüllere didâr gül

SÛRÛRÎ, bülbülün Nevruz sabahlarında acı ve inleyişlerini bırakarak ezâ-okumaya başladığını ve goncaların bu ses karşısında uyuyamayarak uykusuz kaldığını, yani gül olarak açıldığını söylemektedir;

Subh-i nevrûzun ezanın okudu bülbül-i zâr
Gonceler hâb-gehi gaybden oldu bi-dâr

SONUÇ

Divân şiirinde Nevruz; yeni yıl, Celâli takvimi, baharın gelmesi, Koç burcuna girilmesi, mevsimlerin sultanı, mûsikî makamları, ayrılık ve kavuşma günleri, gece ve gündüzün eşit olduğu zaman, adalet, Kadir ve Berât gecesi, dîni bayramlar ve devrin yöneticilerine övgü gibi çok çeşitli konulara kaynaklık etmiştir.

Dünyaları ve asırları bu kadar farklı olan şairlerin aynı ortak duyguları ifade etmeleri, nevruzun Türk kültür ve edebiyatındaki yerini ve önemini göstermektedir.

Divân şiirini, konu olarak halktan uzak sayanlar Nevruz'u halk kültürünün bir parçası olarak kabul etmemiş olabilirler, fakat incelenen beyitlerden anlaşılacaktır ki halka ait bir gelenek ve töne bayramı olan Nevruz, Divân şairlerinin değişik şekillerde ele aldığı ortak bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da divân şairlerinin halkın ortak duygularına ne kadar ilgi gösterdiklerini ortaya koymaktadır.

Türk milleti, Türk coğrafyasının bütününde kutlanan Nevruz'a ve diğer kültür kodlarına sahip çıktıkça ve kutlamaya devam ettikçe, birlik ve beraberliğini muhafaza edecek ve sonsuza kadar yaşayacaktır.

KAYNAKLAR

- AKARSU, Kamil, Rumelî Zâî, MEB, İstanbul 1993
- AYTAÇ, Pakize,- CUMBUR, Müjgan,- GÜZEL, Abdurrahman,- "Klasik Edebiyatımızda Nevruz", Türk Kültüründe Nevruz, Uluslararası Bilgi Şöleni Bilgileri, Haz. Sadık Tural, Ankara 1995
- BAKİ DİVÂNİ, Haz. Sabahattin Küçük, Ankara 1994
- BÜYÜK TÜRK KLASİKLERİ, C. 5, İSTANBUL 1993
- ÇAY, Abdulhalûk, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, Ankara 1996
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, Necati Bey Divân'ının Tahlili, İstanbul 1971
- DİVANÜ LÜGATİT-TÜRK, Haz. Besim Atalay, TDK, Ankara 1990
- EFLATUN, Muvaḫḫak, Türk Edebiyatında Müstezad, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 1997
- FUZULİ DİVÂNİ, Haz. Kenan Akyüz v.d. Ankara 1990
- GÜLER, Kadir, "Edebiyatımızda Nevruz", DPÜ Nevruz Paneli Bildirileri, Kütahya 1997 *
- İPEKTEN, Haluk, Nâî Divânı, Ankara 1990
- KARAHAN, Abdülkadir, Figân ve Divânçesi, İstanbul 1966
- _____, Nefî Divân'ından Seçmeler, Ankara 1992
- KURNAZ, Cemal, Hayalî Bey Divân'ının Tahlili, İstanbul 1996
- KUTKAN, Şevket, Nedim Divân'ından Seçmeler, Mersin 1992
- PALA, İskender, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ankara 1990

RUHİ DİVÂNI, Bulak, İstanbul 1287

ŞEYHİ DİVÂNI, Haz. Mustafa İsen-Cemal Kumaz, Ankara 1990

TARLAN, AH Nihad, Ahmed Paşa Divânı, İstanbul 1966

_____, Zatî Divânı, İstanbul 1969

TURAN, Mustafa, "Tarihî Kay. İlg. Nevruz.", Milli Folklor, Bahar-38, Ankara 1998

USÛLİ DİVÂNI, Haz. Mustafa İsen, Ankara 1990